

Vägsträckning, begravningar samt båtsmanstorpet

Stattute

Arkeologisk utredning av detaljplaneområdet
för Bergstigen och Kyrkvägen, Täby socken och kommun, Uppland

Lars Andersson
Rapport 2002:27

Vägsträckning, begravningar samt båtsmanstorpet

Stattute

Arkeologisk utredning av detaljplaneområdet
för Bergstigen och Kyrkvägen, Täby socken
och kommun, Uppland

Lars Andersson
Rapport 2002:27

Rapporten finns i PDF-format på adressen
www.lansmuseum.a.se

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Box 6176 102 33 Stockholm
Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72
Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6
Hemsida www.lansmuseum.a.se

Tidaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum
Redaktionell bearbetning: Åsa Lundström

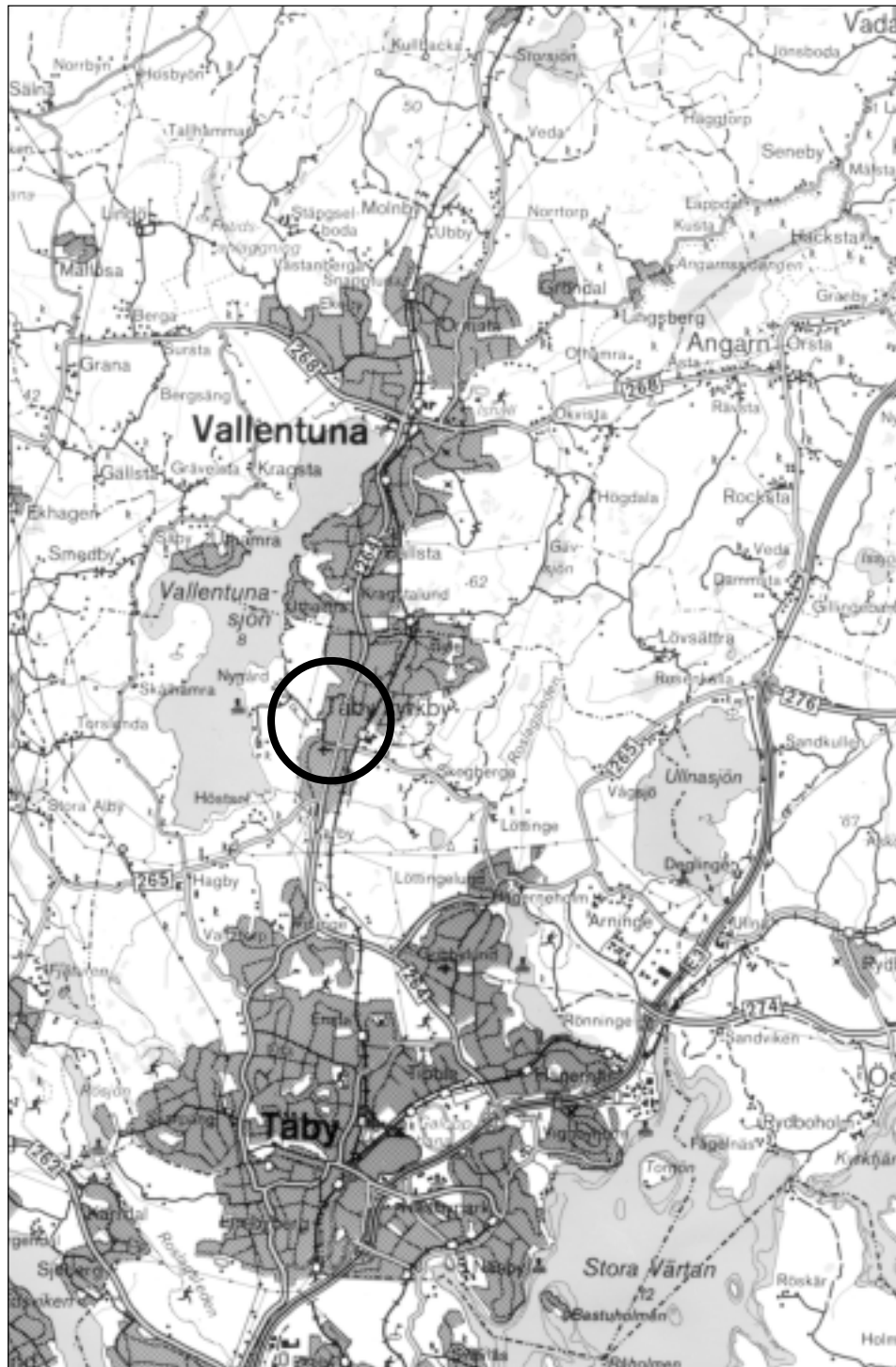
Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133
Stockholm 2003

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning och bakgrund	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Metod	7
Resultat	7
Klockarberget och valborgsmässoeldar	10
Begravningar norr om kyrkan	10
Stattute	10
Vägsträckningen	12
Slutsatser	12
Referenser	13
Administrativa uppgifter	13
Schaktbeskrivningar	13

Figurförteckning

Fig 1. Blå kartan med läget för analysområdet markerat	6
Fig 2. Ekonomiska kartbladet (10I 9f Täby) med utredningsområdet markerat	8
Fig 3. Historiskt kartöverlägg med utredningsområdet markerat	9
Fig 4. Utredningsområdet. Schakt 1 och 2 samt övriga i texten nämnda objekt markerade.	11

Fig 1. Blå kartan med läget för utredningsområdet markerat. Skala 1:100 000.

Sammanfattning

Stockholms läns museum har utfört en arkeologisk utredning av detaljplaneområdet för Bergstigen och Kyrkvägen i Täby socken och kommun. Större delen av ytan var ej åtkomlig för schaktning vilket innebar att föreliggande insats främst inriktade sig på inventering och arkivgenomgång. En mindre schaktning utfördes också. Vid utredningen framkom inga fornlämningar, men två områden pekas ut som riskområden då arkivmaterialet antyder en risk för att antikvariskt intressanta lämningar kan framkomma vid markingrepp. Dessa är främst läget för det försvunna båtsmanstorp "Stattute" samt området norr om Täby kyrka, där det kan finnas begravningar från 1700-talet samt eventuellt lämningar från gamla Täby by. Vid Stattute utfördes en mindre schaktning utan att något av arkeologiskt värde framkom

Inledning och bakgrund

Stockholms läns museum har utfört en arkeologisk utredning inom rubricerat område (fig. 1). Utredningen beställdes och bekostades av Täby kommun och föränledes av en detaljplaneläggning. Syftet med utredningen var att fastställa den eventuella förekomsten av tidigare ej kända forn- och kulturhistoriska lämningar.

Utredningsområdet är till större delen bebyggt med småhus vilket har medfört att läns museet endast har kunnat få tillträde (för markingrepp) till en begränsad del av utredningsområdet. Utredningen har därför delats i två etapper där den första etappens markingrepp begränsar sig till de fastigheter som ägs av Täby kommun. Det är något osäkert om etapp två kommer att genomföras. Föreliggande etapp innehåller arkivstudier, inventering, och en begränsad sökschaktning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet är totalt 10 ha och är till stora delar bebyggt med småhus. Topografiskt utgörs undersökningsytan av en skogsbeklädd höjd belägen 20-45 möh. Markslaget är mestadels morän. Området är beläget i direkt anslutning till Täby kyrka och platsen för Täby bytomt och avgränsas mot väst av Kyrkvägen. I nordväst korsas utredningsområdet av den äldre vägsträckningen. I denna vägsträckning ingår den s.k. "Jarlabankes bro" (RAÄ 4), ett bro- och runstensmonument som är en av länets mest kända fornlämningar. Denna fornlämning ligger dock utanför undersökningsområdet.

Metod

Eftersom tillgängligheten till området var begränsad så utfördes utredningen främst genom arkivsökning, där framför allt hembygds litteraturen studerades. Hela ytan kunde dock fältinventeras. Vidare utfördes en mycket begränsad schaktning i nordvästra delen av området.

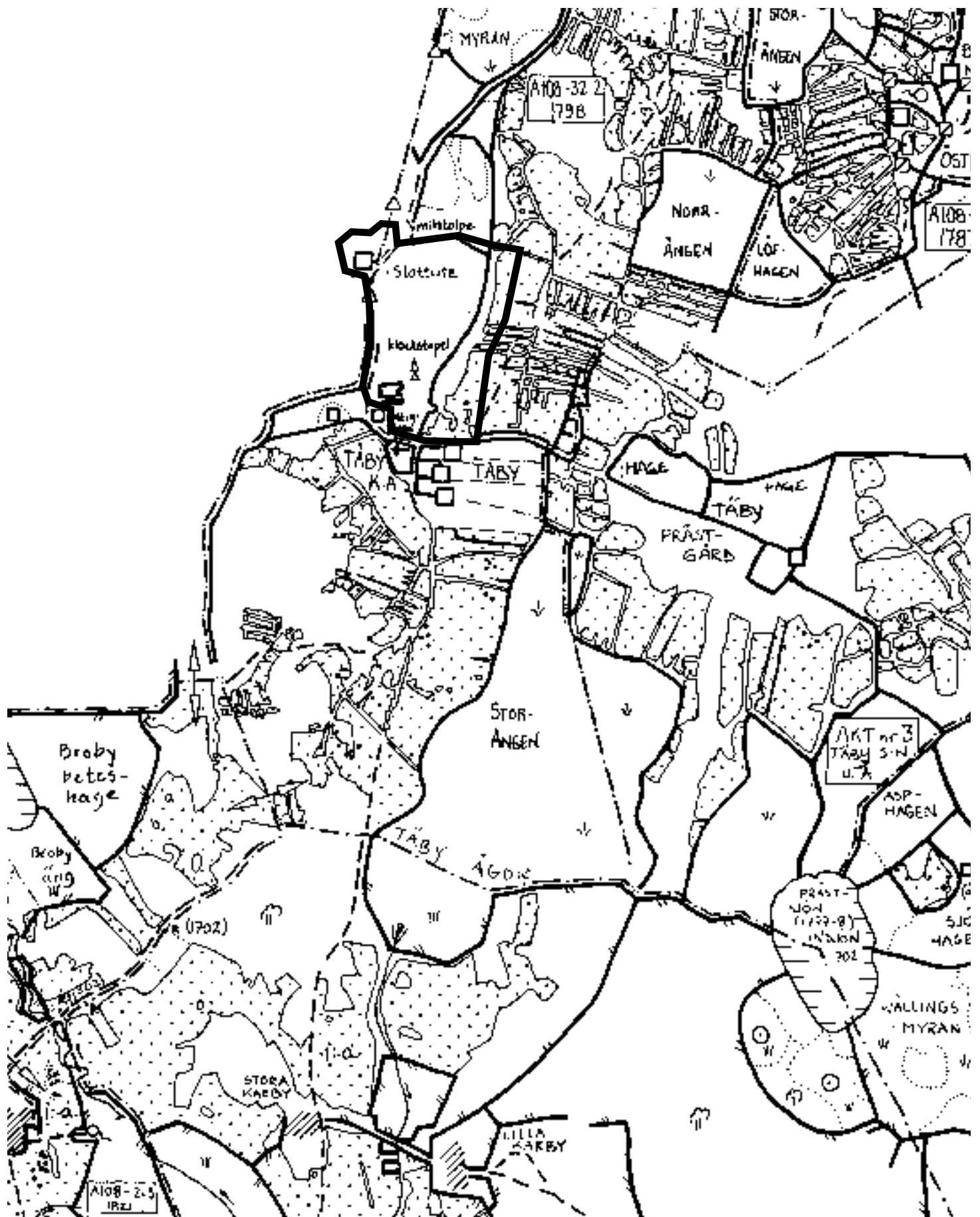

Fig 3. Historiskt kartöverlägg med utredningsområdet markerat. Skala 1:10 000

Resultat

Klockarberget och valborgsmässoeldar

Carl magnus Brandelius nämner i sin beskrivning av Täby socken ett berg som kallas "Walborgsmäso-berget". Var detta berg har legat är okänt men översättaren Herbert Adolfsson antar att platsen är "Klockarbacken", dvs platsen där klockstapeln står idag. På "Walborgsmässoberget" skall valborgsmässoeldar ha tänts på 1700-talet. Brandelius skriver: *"Walborgsmäso-Berget, så kallat på grund av ungdomens vid-skepliga sed att här på valborgsmässoaftonen tända bål, en sed som ännu ej helt bortlagts"* (Brandelius 1965:29). Brandelius, som var kyrkoherde i Täby, har uppenbarligen ansett seden okristlig, och att den borde avskaffas. Platsen för detta valborgsmässofirande har inte lämnat några synliga spår (förutom eventuellt något eldpåverkad berghäll vid klockstapeln), men är kulturhistoriskt intressant. Även Justelius nämner år 1813 Valborgsmässoberget i sin "Beskrifning öfwer Täby". *"Af Berg räkna Vi tvänne märkvärdiga uti Täby, nemligen 1:a Vallborgsmäso Berget, så kallat af en gammal vana bland ungdommen att Vallborgsmäso Aftonen d. 30 April, vid å Berget anbragta rishögars antändande, och någon gång med skotts lossande roa sig med muntra lekar och blåsande i Valthorn"*. (Justelius 1970:59). Justelius, som också var kyrkoherde i Täby, tycks inte lika indignerad över seden som sin kusin och föregångare Carl Magnus Brandelius.

Begravningar norr om kyrkan

Både Brandelius och Justelius (Justelius har uppenbarligen använt Brandelius som förlaga) nämner pesten 1710-1711. Från augusti 1710 till slutet av 1711 skall 171 personer ha avlidit och blivit begravda i stora högar vid "Klackarebacken", alltså platsen för dagens klockstapel. Högarna var synliga när Justelius skrev sin beskrivning 1813 (Justelius 1970:61, Brandelius 1965:31). Noteringen är för föreliggande utredning mycket intressant då den angivna platsen för begravningarna ligger inom utredningsområdet och inga lämningar av dessa är idag synliga. Platsen har ej sökschaktats.

Stattute

I nordvästra delen av utredningsområdet har det tidigare legat ett båtsmanstorp benämnt "Stattute". Torpet revs omkring 1800 och ersattes med en smedstuga ca 1802. Båtsmanstorpet har tillhört Fittja gård. 1694 bestämdes det att Fittja tillsammans med Tibble, Torslunda, Arninge, Gribby, Täby, Tjula, Valla-Hagby, Fällbro och Karby-Hägernäs skulle hålla 10 båtsmän. Om torpet byggdes då är dock osäkert men 1740 tycks de flesta av båtsmännen fått sina torp. Stattute är båtsmanstorp till omkring 1790 då Skogsberga övertog Fittjas uppgifter. Namnet Stattute lär komma från ett kommando-ord "Statt-ut". (Jarneberg 1981:57-70). Den kvarstående smedstugan användes som annex till fattighuset så sent som in på 1900-talet. (Jarneberg 1993:138).

Två sökschakt grävdes på östra sidan Kyrkvägen, på kommunens mark. Synliga lämningar av sentida bebyggelse fanns där i form av t ex husgrunder och rester av en timrad byggnad. Vid schaktningen framkom endast recent material och ingen förhistorisk aktivitet kunde påvisas.

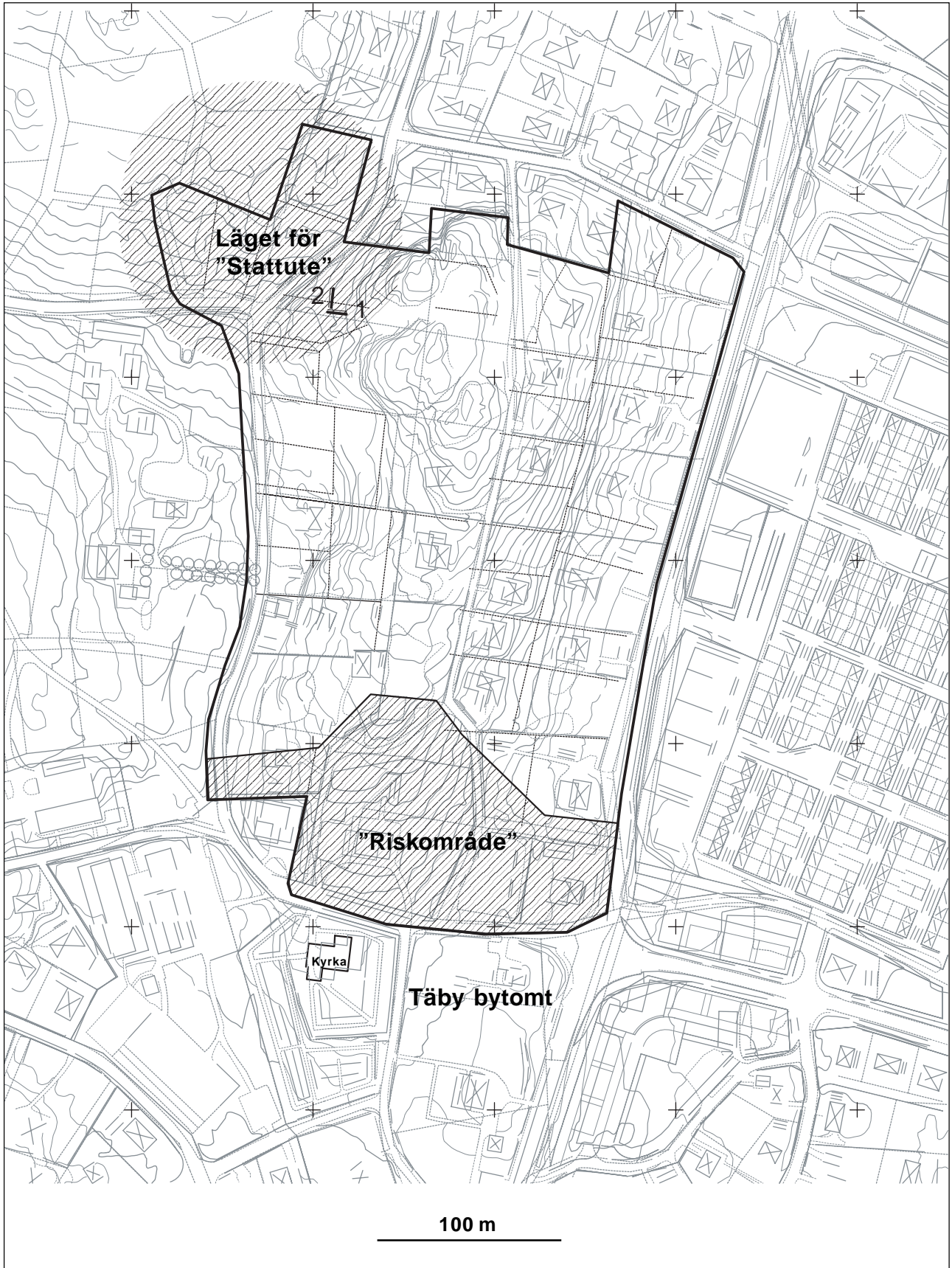

Fig 4. Utredningsområdet. Schakt 1 och 2 samt övriga i texten nämnda objekt markerade.

Vägsträckningen

I västra delen av utredningsområdet löper Kyrkvägen (till större delen som begränsning). Vägen har varit Täby gårds förbindelselänk norrut och har förhistoriska anor. I norr har den en direkt förbindelse med "Jarlabankes bro", en bro/vägbank som är anlagd av den välkände Jarlabanke på 1000-talet. Jarlabankes bro, har helt omgärdats av run- och bautastenar och har på 1000-talet fungerat som Täby gårds norra "port" samt markerat gårdens gräns mot norr. Strax norr om utredningsområdet, är en milsten placerad. Texten på milstenen lyder "2 MIL FRÅN STOCKHOLM. Gyllenborg Landshövding". Jakob Johan Gyllenborg var landshövding i Stockholms län 1770-1778.

Slutsatser

Utredningen har begränsats pga svårigheter att få tillträde för schaktning till större delen av utredningsområdet. Trots detta kan en del sägas om området utifrån resultatet av arkivgenomgången.

Området strax norr om kyrkan bör anses som ett arkeologiskt riskområde, främst med anledning av närheten till kyrkan och Täby bytomt, men också pga de begravningar som har skett där på 1700-talet. Området är redan idag delvis bebyggt och markbearbetat men trots detta bör det anses som sannolikt att anläggningar som kan betecknas som fornlämningar framkommer vid en eventuell markexploatering. Området är markerat som "riskområde" på figur 4.

I nordvästra delen av utredningsområdet har ett båtmanstorp med namnet "Stattute" varit beläget. Torpet finns ej kvar idag. Schaktning har gjorts intill (men ej på!) torpläget utan att belägga äldre föregångare.

I västra delen av utredningsområdet löper Kyrkvägen, vars sträckning troligen är förhistorisk. Vägen är en sydlig förlängning av "Jarlabankes bro" som är belägen norr om utredningsområdet. Strax norr om utredningsområdet är också en milstolpe belägen. Sträckningen på vägen bör bevaras.

Berget där klockstapeln idag är placerad bör betecknas som en "plats med tradition" då valborgsmässofirande troligen har förekommit där på 1700 och 1800-talen. Troligen har detta försiggått i tidigare århundraden också.

Referenser

- Brandelius, C M. 1965. (1786). *Beskrivning av Täby socken i Roslagen*. I Täby på 1700-talet. Översättning Herbert Adolfsson. Täby hembygdsförenings skriftserie nr 7. Stockholm.
- Justelius, C. 1970. (1813). *Beskrifning öfver Täby 1813*. Täby hembygdsförenings skriftserie nr 9. Jakobsberg.
- Jarneberg, E. 1981. *Båtsmän till sjöss och på roten*. i Täby förr och nu. Täby hembygdsförenings skriftserie nr 15. Borås.
- Jarneberg, E 1993. *Täby. Historik, trakter, platser*. Täby hembygdsförenings tidskrift nr 25.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsen dnr	2021-02-25306
Länsmuseets dnr	2002:106
Landskap	Uppland
Kommun	Täby
Socken	Täby
Ekonomiskt kartblad	10I 9F Täby

Schaktbeskrivningar

Schakt 1

9 x 1,4 m, 0,4 m djupt. Beläget i V-Ö.

Fyllning av myllig morän med inslag av sten och block på ca 0,6-0,8 m i diameter.

Botten av ljusgul moig morän.

Schakt 2

9 x 1,4 m, 0,4 m djupt. Beläget i N-S.

Fyllning av myllig morän med inslag av sten och block på ca 0,6-0,8 m i diameter.

Botten av ljusgul moig morän.